

sive tristitia, quemadmodum de illa canitur: *Sicut lætantium omnium habitatio in te* (Psal. 86, 7); et rursum: *Læticia sempiterna erit eis* (Isai. LXI, 7). Denique quomodo misericordiæ recordabitur, ubi memorabitur justitiæ Dei solius? Proinde ubi jam non erit miseriæ locus, aut misericordiæ tempus, nullus profecto esse poterit miserationis affectus.

10. Longum quidem adhuc texere sermonem insatiabili colloquendi ad vos desiderio pulsor, fratres mei charissimi et desideratissimi; sed tria sunt quæ finem indicunt. Primum quidem, quod maxime vereor ne fiam onerosus vobis: secundum, quia pudet loquacitatis: tertium, quod domesticis urgeor curis. In fine precor, miseremini mei; et si exultastis in bonis de me tantum auditis, certis, queso, compatimini malis. Vidit fortassis qui vobis ea narravit, aliqua parva, et de parvis grandia aestimavit; vestra autem sinceritas facile credidit quod libenter audivit. Gratulor quidem de charitate, quæ omnia credit (I Cor. XIII, 7); sed confundor pro veritate, quæ omnia novit. Volo vos mihi credere de me magis quam alteri, qui tantum videt in facie. Nemo quippe scit quæ sunt in homine, nisi spiritus hominis qui in eo est (I Cor. II, 11). Dico vobis ego qui de me loquor non ex conjectura, sed ex sententia: Non sum talis qualis putor vel dicor. Quod quidem tam securus fateor, quam certus experior: ita ut nil malim vestris orationibus specialiter obtinere, quam ut talis fiam, qualem litteræ vestræ prædicant.

33 EPISTOLA XII.

AD EOSDEM.

Orationibus eorum se commendat.

Amantissimo domino, et reverendissimo patri **GUIGONI** priori Cartusensi, et sanctis fratribus adherentibus ei, frater **BERNARDUS** de Clara-Valle, modicum id quod est.

Primum quod, accedens ad partes illas, non adjeci pervenire usque ad vos videre facies vestras, rememorari iniquitates et necessitates meas: etsi vobis forsitan satisfacere possum, mihi, fateor, non possum. Irascor occupationibus meis, quibus factum est, non ut neglexerim, sed ut nequiverim. Hoc

(85) Scripta anno Christi 1127. Illustris cardinalis Baronijs hanc epistolam refert ad annum 1129, sicut et tres sequentes. Verum, ut optime advertit Manriquez in Annalibus, ad annum 1126 pertinere debet. Nam ex suppresso Bernardi nomine, imo ex ipso contextu, prima ad Honorium scripta intelligitur, cui se tunc incognitum Bernardus existimabat. At certe exstant aliæ ad ipsum Honorium datæ, scilicet epistolæ 47 et 49, quas ipse Baronijs reponit ad annos 1127 et 1128; proinde hæc anno superiori, nimirum 1126, collocanda est, quo Ebali Catalaunensis obitum, in cujus locum electus est Albericus, Acta ejusdem Ecclesiæ contigisse probant.

(86) Illustris certe fuit Albericus, Remensis nuncupatus, si non genere, saltem doctrina et virtute, Abælardi quondam sub Anselmo Laudunensi condiscipulus, demum antagonista, quo potissimum agente in synodo Suesionensi, is suum librum de Trinitate flammis tradere compulsus est. Ipse vero Albericus ex Remensi scholiarcha episcopus Calau-

116
A frequenter patior, et ideo frequenter irascor: dignus utinam, cui omnis sanctus condoleat. Alioquin dupliciter miser sum, si nec miserabilis sum. Ego vero fraternæ pietati locum in me ostendo, non meritum. Miseremini mei, non quia dignus, sed quoniam inops et pauper sum ego. Justitia meritum quærit: misericordia miseriam intuetur. Vera misericordia non judicat, sed afficit: non nititur discussione, occasione contenta. Non enim expectatur ratio, ubi affectio trahit. Lugebat Samuel Saul, miserans, non deliberans (I Reg. XX, 35). Fundebat lacrymas David filio parricidæ, etsi non profutura, pias tamen (II Reg. XVIII, 33). Ita et vos miseremini mei, non quia merui, sed quia egeo. Miseremini tanquam misericordiam consecuti a Domino ut sine timore a mundi tumultibus liberati, serviat ei. Felices, quos abscondit in tabernaculo suo in umbra alarum suarum sperantes, donec transeat iniquitas. Cæterum ego infelix, pauper et nudus, homo natus ad laborem, implumis avicula pene omni tempore nidulo exsulans, vento exposita et turbini, turbatus sum et motus sum sicut ebrius, et omnis conscientia mea dovorata est. Miseremini proinde, etsi nil meriti, certe sic affecti.

EPISTOLA XIII.

AD DOMINUM PAPAM HONORIUM (85).

Alberici electionem ad episcopatum Catalaunensem ratam haberi petit.

Summo pontifici **HONORIO**, frater quidam professione monachus, conversatione peccator, se ipsum quantillus est.

C Aiunt apud vos plus valere pauperis precem, quam potentis vultum. De qua vestra singulari dignatione tam sancta opinio facit me dignitatis celsitudinem non vereri, quo minus audeam loqui ad vos, id præsertim quod charitas suggerit. De Ecclesia dico, domine, Catalaunensi, cujus, quantum in me est, nec valeo, nec debeo dissimulare periculum. Videmus nimirum, jamjamque imminere sentimus, nos qui vicini sumus, pacem videlicet memoratæ Ecclesiæ graviter mox esse turbendam, si electioni illustri illius viri, id est, magistri Alberici (86), in quam **34** utique totus tam clerus, quam populus

nensis est electus post obitum Ebali, non vero Guillelmi de Campellis ut voluit Picardus, Horstius, Chesnius et alii. Sive enim Guillelmus decesserit anno 1119, ut ipsi numerant; sive anno 1121, quod supra probatum est in notis ad epistolam 3, verisimile non est sedem Catalaunensem vacasse ad promotionem Honorii papæ (ad quem Bernardus pro Alberico scribit), factam anno 1124. An autem electio et Bernardi commendatio affectum sortita sit, affirmat alter Albericus in Chronico ad annum 1126; negant alii fere omnes, quod quidem certissimum videtur. Nam in nomenclatura Patrum qui concilio Trecenti anno 1127 seu 1128 interfuere, recensitis Patribus ipsoque Catalaunensi episcopo, suppresso licet nomine, magister Albericus Remensis inter alios inferioris ordinis exprimitur. Denique constat ipsum in sede Bituricensi defuncto Ulgrino successisse, ut recte probat Chesnius in notis ad Abælardum. Albericus, Ecclesiæ Remensis scholarum magister, « scientia litterarum atque consilii prudentia clarissimus, » teste

pari voto et voce convenerant et conveniunt, vestræ pietatis assensum impetrare nequiverint. De qua re si et nostra quæritur aut curatur sententia, novimus hominem sanæ fidei et doctrinæ hactenus existisse; in divinis pariter et humanis prudentem esse; et speramus in domo Dei (si tamen ipse elegit eum) fore vas in honorem, et utilem futurum non solum illi, sed et omni Gallicanæ Ecclesiæ. Vestræ mas discretionis est judicare, an merito flagitetur a vobis faciendæ dispensatio, unde talis potest sperari recompensatio.

EPISTOLA XIV (87).

AD EUMDEM HONORIUM PAPAM.

Causam Ecclesiæ Divionensis, summo Pontifici commendat.

Summo pontifici **HONORIO**, frater **BERNARDUS** vocatus abbas Clara-Vallis, salutem, et si quid potest peccatoris oratio.

Quanto ad vos timore scribam, novit ipse quem timemus in vobis. Sed ut audeam, domina charitas facit: quippe quæ imperat et vobis. Pro Ecclesia Divionensi rogatus (88), suscepi facere precem; sed quid potissimum precari debeam, pene dubito. Nam sicut tentare aliquid vel prece vel pretio adversus justitiam iniquum est: sic pro justitia multum labo-

Roberto de Monte, « Remensis » origine dicitur a Petro Abælardo in Historia Calamitatum suarum, cap. 5, et discipulus Guillelmi de Campellis, « condiscipulus » Abælardi, ab Heloissa in epistola 2. Ad eum de Christi timore Gualterus episcopus Laudunensis scribit epist. 4 quæ exstat in Spicilegii tomo 2, pag. 469. Fallor si non ipse est « magister in Francia » quem tacito nomine suggillat Abælardus in Theologiæ introductione, pag. 1066. Obiit anno 1141. Confer epistolam 58, quæ ante hanc scripta est ad Ebalum, et leges Marlotum in Metropoli Remensis tomo 2, pag. 285. Fuit alter Albericus Remensis, dictus de Porta-Veneris, de quo Joannes Saresberienis, epistola 182. Quod spectat ad periculum, quod Bernardus in hac epistola dicit imminere Ecclesiæ Catalaunensi, nisi confirmetur Alberici electio, non videtur interpretandum de ambitu Henrici Viridunensis, quem Baronijs, Manriquez ad annum 1129, et auctor Gallia purpuratæ in Matthæo, asserunt voluisse invadere sedem Catalaunensem; sed potius de perturbatione consequenda, si vota et unanimis tam cleri quam populi postulatio frustrarentur, ut in consequentibus Bernardus satis insinuat. Quod autem asserunt præfati auctores pro fundamento suæ sententiæ, fragmentum videlicet epistolæ 48 ejusdem sancti ad Haimericum, ubi sic ait, « Quid in me, o « boni viri, displicuit paternitati vestræ? utrumne « quod apud Catalaunum amotus est a villicatione « sibi credita homo usqueaque diffamatus, qui in « Ecclesia Viridunensi, cui præfuerat, dissipasset « bona Domini sui? » hoc tantum indicat Henrici depositionem apud Catalaunum a Matthæo legato factam esse, ut refert Albericus ad annum 1129, dicens concilium a Matthæo legato « Catalauni celebratum in Purificatione beatæ Virginis, ubi de « consilio sancti Bernardi Henricus Viridunensis episcopatam dimiserit. » Exstant apud Wassebourg, Antiquitatum Belgicæ Gallia libro 4, hujus rei testes Honorii ad Matthæum litteræ, in quibus inter alia sic habetur: « Tu vero tam prædicum episcopatum » (nempe de honorum ecclesiasticorum dilapidatione accusatum) « quam partem adversariam »

rare apud justitiæ amatorem superfluum. Verum etsi nos quid oremus, sicut oportet, nescimus, confidimus tamen quod vestra benignitas, præsertim in causa religiosorum (89), esse otiosa non poterit. Et quidem sanctitatis vestræ prudentia sollicitaque discussio quid inventura sit, ego nescio; sed hoc dico quod audivi et frequenter audio, quia videlicet longo et inconcusso tenore fertur Divionensis Ecclesiæ possedissee ea, de quibus adversus eam causantur Luxovienses: ita ut hi qui videntur antiquiores de vicinis, mirentur et indignentur, novam abominantes calumniam (90).

EPISTOLA XV.

AD HAIMERICUM CANCELLARIUM (91).

Unde supra.

Viro illustri domino **HAIMERICO** apostolicæ Sedis cancellario, **BERNARDUS** de Clara-Valle quæ retro sunt oblivisci, et ad ea quæ ante sunt, Apostolum sequi.

Non latet amicos nostros quod me familiari affectu diligitis, et tantæ mihi felicitatis fructum invidet, si solus habere voluero. Monachi Divionenses ob antiquam illius Ecclesiæ religionem mihi charissimi sunt. Sentiant, si placet, quod non sit amor otiosus, sive vester ad nos, sive noster ad illos, salva tamen

(Viridunenses canonicos, prout ibi utrumque exprimitur) « ad tuam præsentiam evocas, Catalaunum « adeas, ibique adscitis tibi Treverensi archiepiscopo « et alijs episcopis, sapientibus etiam et religiosis « viris, negotium studiose audias, et diligenti indagatione perquiras. Quod si accusatores et testes « idonei a paruerint, communicato fratrum consilio « canonicè causam definias, » etc. Sed de his satis. (87) Scripta circa annum 1126.

(88) Id est pro monasterio Divionensium S. Benigni monachorum, quos ob antiquam religionem sibi charissimos in epistola sequente dicit Bernardus, cujus pater et mater in eorum ecclesia sepulti sunt, inde postea translati Clara-Vallem. Bernardo, aliisque ejusdem ævi scriptoribus familiare ecclesiæ nomine significare monasteria, infra in epistolis 59, 60, 339, 382, 384, 395, etc. cum alias ecclesiæ quævis non raro monasteria dicta sint. Nota hic S. Benigni ecclesiam simpliciter vocari Divionensem, quod primaria sit urbis ecclesia.

(89) Hoc nomine non raro Bernardus aliique utuntur ad monachos designandos, ut in epistolis 45 et 202, et in sermone 26 de Diversis, n. 2; sed et longe ante eum Gregorius Magnus in libro 1, epistola 59.

(90) Lis ista vertebatur de duabus cellis, Clari-Montis et Vangionis Rivi, anno tandem 1129 decisa per Stephanum archiepiscopum Viennensem et alios, apud Perardum in Burgundicis Monumentis, pagg. 224 et 228.

(91) Scripta eodem anno. Haimericus, natione Burgundus, ex Castra Bituricensium oppido, quod Castre familie nomen dedit, oriundus, Petri de Castra Biturigum archipræsulis consobrinus, ex canonico Lateranensi a Calixto II creatus est cardinalis diaconus tituli S. Mariæ novæ, anno 1120, et cancellarius sanctæ Romanæ Ecclesiæ institutus ante obitum Chryzogoni Pisani, sui in hoc munere antecessoris; quo per aliquot annos præclare functus, decessit anno 1141, quinto Kalendas junii, ut fidem facit kalendarium Sancti Victoris Parisiensis. Bernardus frequenter et familiares ad eum scripsit epistolas, necnon tractatum De diligendo Deo.

in omnibus iustitia, contra quam ne amicum quidem respicere fas est.

35 EPISTOLA XVI (92).

AD PETRUM PRESBYTERUM CARDINALEM.

Unde supra.

Charissimo domino suo PETRO presbytero cardinali, frater BERNARDUS abbas Claræ-Vallis, salutem, et non in via.

Ego causam non habeo; causam tamen Davionensium monachorum, quia viri religiosi sunt, meam facio. Manu tenete eam ut meam; sic tamen meam, ut et iustitiæ sit. Quod utique et nos confidimus, et tota fere patria testatur.

EPISTOLA XVII.

AD PETRUM DIACONUM CARDINALEM (93).

Excusat se quod vocatus non venerit: de scriptis postulatis respondet.

Domino venerabili PETRO, Romanæ Ecclesiæ diacono cardinali et legato, frater BERNARDUS, se ipsum quantum potest.

Quod ad vos non veni ut mandastis, non mea pigritia, sed causa fuit non contemnenda. Siquidem salva vestra omniumque honorum reverentia, mihi propositum est nequaquam egredi de monasterio, nisi certis ex causis, quarum utique nulla modo se obtulit, ut licite possem vestræ in hoc, imo et nostræ satisfacere voluntati. Verum vos quid facitis de eo quod jam dudum vestrarum priorum litterarum promissione tenemus, vestro scilicet, quem adhuc sustinemus, adventu? Quæ illa deinde scripta sint, quæ et ante vobis [al. nobis] fieri iussistis, et nunc requiritis, omnino nescimus; ideoque nihil paravimus. Ego enim nescio me quidpiam quandoque scriptitasse de moralibus, quod vestræ Excellentiæ (94) studio dignum putem. Aliqui fratres nonnulla ex his quæ me coram audire loquentem, stilo suo exceperunt. Quorum unus vobis præsto est, præcentor videlicet Trecensis et archidiaconus Gebuinus (95); et facile potestis habere, si qua placent, quæ ab illo accepta sunt. Tamen si curæ vobis, aut curis quandoque vestris vacuum fuerit, et ita dignum iudicatis, dignitatis videlicet vestræ promissam præsentiam expectantibus exhibere filioli, tunc si quid in manibus inventum, aut nostro posse adhuc elaborari studio visum fuerit quod forte delectet, vestræ

(92) Scripta eodem anno.

(93) Scripta circa annum 1127. Petrus iste alius sine dubio est a Petro Leonis iudem legato, sed presbytero cardinali, ut probavimus in Prælatione ad hunc tomum. Videtur esse Petrus, quem legatum de latere suo Honorius II initio sui pontificatus in Galliam misit contra Pontium et Pontianos, teste Petro Venerabili, in libro secundo de Miraculis, cap. 15. An Petrus de Fontanis, Bernardi conterraneus, cardinalis tituli S. Marcelli a Calixto creatus anno 1120.

(94) Excellentiam nomine S. Bernardus cardinales compellere solet, ut in epistolis 306 et 314; aliquando Sanctitatis, epistola 306. Excellentiam titulum tribuit etiam regibus, epistola 45, n. 2; item Papæ, epistola 319; imo episcopis, epistola 62.

omnino pro viribus non deero voluntati. Diligimus enim bonam famam vestram; reveremur quam in vobis audivimus, circa res Dei sollicitudinem et sinceritatem; et ideo valde gratum habemus, si nostra vobis forte in aliquo esse possit officiosa rusticitas.

EPISTOLA XVIII (96).

AD EUMDEM (97).

Opinionem sanctitatis a se amoliri nititur, et promittit se quos scripserat libellos communicaturum.

1. Cum totum me dederò vobis, parum est, ut digne mihi videar recompensasse vel dimidium benevolentiam, quam erga nostram humilitatem habere vos aiunt. Gaudeo quidem de gratia: sed temperat, fateor, pro tanto favore lætitiā, quod eumdem mihi favorem non opus, sed opinio acquisierit. Pudet nimirum granditer exultare, cum sentio in me

36 venerari vel diligi, non quidem quod sum, sed quod putor. Neque enim ego tunc diligor, quando sic diligor: sed nescio quid in me pro me, quod non sum ego (98). Imo ut verius loquar, non nescio: nam certissime scio quod nihil. Nihil enim procul dubio est, quidquid putatur et non est. Porro cum amatur quod non est sed esse putatur, non amor vel amans nihil est, sed quod amatur. Mirandum, sed magis dolendum quam mirandum, quod id quod nihil est, amari potest. Hinc plane sentimus unde, quo venimus; quid perdidimus, quid invenimus. Adhærendo ei qui semper et beate est, semper et nos esse, et beate esse poteramus. Adhærendo autem dixerim, non solum per cognitionem, sed per amorem. Nam quidam ex filiis Adam cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt: sed evanuerunt in cogitationibus suis. Merito proinde obscuratum est insipiens cor eorum: quia cum veritatem cognoscerent et contemnerent, iure receperunt in penam ut nec cognoscerent.

Heu! sic adhærendo veritati per cognitionem, sed ab illa defluendo per amorem, amando pro illa scilicet vanitatem, homo vanitati similis factus est. Et quid vanius quam diligere vanitatem; et quid iniquius, quam contemnere veritatem? Quid vero iustius quam contemptoribus subtrahi et ipsam cognitionem? quid, inquam, iustius, quam ut jam de ejus cognitione gloriari non possit, qui cognitam non

(95) Gebuinum a moribus et litteratura conspicuum » vocat Hildebertus in epistola 53. Ejusdem eloquentiam et sapientiam prædicat Nicolaus Claræ-Vallensis in epistola 5, ubi ejus sermonem memorat in illud Evangelii, *Si filius vos liberaverit, etc.* Sermonum ipsius volumem exstat in Bibliotheca Victoriana. Hic est ille cantor Trecensis, cujus flores petit Joannes Saresberiensis in epistola 96. Confer Petrum Venerabilem in libro II, epistolis 34 et 35.

(96) Scripta circa annum 1127.

(97) Variant in hoc titulo manuscripti. Colbertinus n. 1410, et Compendiensis habent, *Ad eundem Aimericum*, alii tres Colbertini. *Ad eundem*, ut id referatur ad Petrum diaconum: quod præferendum, ob libros petos in superiori epistola, et in hac, n. 5.

(98) Ita fere Augustinus in epistola 143, n. 3.

glorificavit? Itaque appetitus vanitatis est contemptus veritatis; contemptus veritatis, causa nostræ cæcitat. *Et quia non probaverunt*, inquit, *Deum habere in notitiam, tradidit illos in reprobum sensum* (Rom. I, 21, 28).

2. Ex hac ergo cæcitate descendit, quod plerumque pro eo quod est, amamus vel approbamus quod non est: quoniam dum sumus in hoc corpore, peregrinamur ab eo qui summe est. Et quid est homo, o Deus, nisi quod innotuisti ei? Itaque si notitia Dei causa est ut homo aliquid sit, ignorantia facit ut nihil sit. Sed qui vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt, miseratus quodammodo redactos in nihil; manna illud absconditum (de quo Apostolus, *Et vita*, inquit, *vestra abscondita est cum Christo in Deo* (Coloss. III, 3), quia necdum possumus contemplari per speciem, vel plene amplecti per amorem, dedit interim nobis et sapere per fidem, et quærere per desiderium: per quæ utique duo ad esse de non esse secundo reducti, fieri incipiamus initium ali-quod creaturæ ejus, transituri quandoque in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Quod procul dubio erit, cum iustitia convertetur in iudicium, hoc est, fides in intellectum, iustitia videlicet quæ ex fide est, in iudicium plenæ cognitionis, et item desiderium peregrinationis in plenitudinem commutabitur dilectionis. Si enim adhuc absentes initiat fides, et desiderium, præsentibus profecto consummat intellectus et amor. Sicut autem fides ducit ad plenam cognitionem, sic desiderium ad perfectam dilectionem. Et sicut dicitur: *Nisi credideritis, non intelligetis* (Isai. VII, 9, sec. LXX): sic dici æque non absurde potest, *Si non desideraveritis, non perfecte amabitis*. Intellectus igitur est fructus fidei, perfecta charitas desiderii. Interim justus ex fide vivit (*Habac. II, 4*); nam beatus ex intellectu. Interim justus desiderat ad Deum sicut cervus ad fontes aquarum: nam beatus haurit jam in gaudio de fontibus Salvatoris, hoc est, delectatur in plenitudine charitatis.

3. His igitur fortassis quasi duobus animæ brachiis, intellectu videlicet et amore, id est cognitione et dilectione 37 veritatis, amplectitur et comprehenditur cum omnibus sanctis longitudo, latitudo, sublimitas et profundum, hoc est æternitas, charitas, virtus et sapientia. Et hæc omnia Christus. Æternitas est, quia hæc est vita æterna, ut cognoscant te verum Deum, et quem misisti Jesum Christum (*Joan. XVII, 3*). Charitas est, quia Deus est: Deus enim charitas est (*I Joan. IV, 16*). Est et Dei virtus, et Dei sapientia (*I Cor. I, 24*). Sed quando hæc erunt? quando videbimus eum sicuti est? Quando amabimus eum prout est? Nam expectatio creaturæ revelationem filiorum Dei expectat. Vanitati enim creatura subjecta est non volens (*Rom. VIII, 19, 20*). De qua universali vanitate inest nobis et velle laudari, cum simus vituperabiles; et nolle laudare quos scimus esse laudabiles. Sed et hoc va-

(99) Guillelmum scilicet S. Theoderici abbatem, quæ Apologia legitur hic in tomo II.

num est, quod nostra plerumque ignorantia et taceatur quod est, et prædicatur quod non est. Quid ad ista dicemus, nisi quia *vani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris, ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum?* (Psal. LXI, 10.) Laudamus [al. laudamur] mendaciter, delectamur inaniter; ut et vani sint qui laudantur, et mendaces qui laudant. Alii adulantur, et ficti sunt; alii laudant quod putant, et falsi sunt; alii utrorumque præconiis gloriantur, et vani sunt. Solus sapiens qui cum Apostolo dicit: *Parco autem ne quis me existimet supra id quod videt in me, aut audit aliquid ex me* (II Cor. XII, 6).

4. Hæc interim vobis nimis festine, et ob hoc minus festive exaravi potius quam dictavi, ac fortassis loquacius quam debui, sed omnino veracius non potui, prout sapui. Sed ut inde sumat epistola finem, unde sumpsit exordium, nolo vos de me incertæ famæ nimis credulum esse: quæ, ut optime nostis, sæpe in sua solet utrobique falli sententia; et de laude videlicet, et de vituperatione. Probate, si placeat, et ætismate, quatenus amor vel favor vester et justus, et eo sit amplius amico gratus, quo pro meritis moderatus: ut cum laus de gravitate iudicii, non mendacio processerit vulgi, et si minus honoris, minus quoque conferat et oneris. Est certe quod me magis, quantuluscumque sum, facit esse vestrum: quod videlicet in rebus Dei strenue sincereque, ut aiunt, pro vestra vice versamini. Hoc ut semper de vobis vere dicatur, semper in vobis vere inveniatur.

5. Librum quem quæstis ad transcribendum, habetis. Opuscula nostra quæ requiritis, et pauca sunt, et nihil est in eis omnino quod vestro studio dignum putem. Tamen quia melius iudico mihi, nostrum culpari ingeniolium, quam voluntatem; et periclitari apud vos potius imperitiam, quam obedientiam: quæ horum, et quo vobis placet ut mittam, scripto nobis per præsentem nuntium significate; ut quæ modo penes me non sunt, ab his qui habent ea requiram, et dirigam quocumque mandaveritis. Et ut sciatis quid petatis, scio me scripsisse libellum, qui inscribitur, *De humilitate*; et quatuor homilias in Laudibus Virginis Mariæ (nam hunc habet titulum), super illum videlicet locum Evangelii apud Lucam, ubi dicitur, *Missus est angelus Gabriel* (Luc. I, 26); necnon et Apologiam ad quemdam amicum nostrum (99), ubi aliqua disserui de Cluniacensibus, et nostris, id est Cisterciensibus, observantiis. Sed et paucas ad diversos epistolas dictavi. Aliqui fratres ex his qui me coram audire loquentem, suo stilo exceperunt, et penes se retinent. Utinam, quod minime spero, nostra vobis in aliquo possit esse officiosa rusticitas.

38 EPISTOLA XIX (100).

AD EUMDEM.

Commendat Remenses legatos.

Tempus est ut promissum exigam; utque probeam (100) Scripta circa annum 1127.

ne forte frustra de vobis semper confisus sim, ex quo vestram et notitiam merui, et amicitiam, Mihi siquidem vos præstitisse, confidite, quidquid opis vestræ isti Remenses (101) legati præsto sibi esse persenserint. Non quia me tanti putem, hæc audeo, sed quia vos promisistis: utrumne digne, vos videritis.

EPISTOLA XX (102).

AD HAIMERICUM CANCELLARIUM.

Unde supra.

Viro illustri domino HAIMERICO sanctæ Romanæ sedis cancellario, frater BERNARDUS de Clara-Valle, salutem et orationem.

Quia semel cœpi, loquar, et loquar ad vos: eroque importunus, sed importunus charitatis, sed veritatis, sed justitiæ. Nam etsi tanti non sum, ut Romæ habeam propria negotia, nulla tamen quæ Dei esse constiterit, a me duco aliena. Quapropter si veræ id mihi gratiæ apud vos manet quod multorum habet opinio, liceat illud obsecro legatis domini archiepiscopi Remensis in præsentis negotio experiri. Nil quippe eos, nisi quod justum est, perferre vel quærere suspicamur.

EPISTOLA XXI.

AD MATTHEUM LEGATUM (103).

Excusat se perbelle, quod vocatus ad negotia tractanda, non accesserit.

1. Fuit quidem parere paratum cor meum; sed non æque et corpus meum. Sævientis siquidem acutæ febris exusta ardoribus et exhausta sudoribus, non valuit sufficere spiritui prompto caro infirma. Volui ergo, sed prævolanti voluntati obstitea quam dixi occasio. Quæ an justa sit, ipsi judicent amici nostri, qui me omni exclusa excusatione, obedientiæ retibus circumclusum, quotidie de claustro ad civitates pertrahere moluntur; simulque attendant istam me occasionem non fallaciter advenisse, sed graviter pertulisse: ut vel nunc experiantur, quia non est consilium contra consilium Domini. Quibus si ego respondissem, *Exui tunicam meam, quomodo induam illam? lavi pedes meos, quomodo inquinabo*

(101) De hac legatione nihil lego apud Marlotum. Forte directa est Honorio ad obtinendum pallium pro Rainaldo de Martiniaco, qui ad sedem Remensem ex Andegavensi translatus est anno 1124. Sed aliud negotium innuit epistola sequens.

(102) Scripta circa eundem annum.

(103) Scripta sub finem anni 1127. Matthæus, nobilibus fuit parentibus in Remensi provincia ortus, deinde canonicus Remensis, sed mox omnibus repudiatis, Ordinem Cluniacensem Parisiis in monasterio Sancti-Martini a Campis professus, demum episcopus Albanensis et cardinalis creatur ab Honorio II, anno 1125, et in franciam legatus concilio Trecensi præfuit anno 1128, ejus auctoritate convocato, cui Bernardus repugnans licet interesse compulsus est. De hac concilii Trecensis celebratione sic loquitur Johannes Michaelensis scriba Concilii: « In solemnitate S. Hilarii, anno 1128 ab incarnato Dei Filio, ad Trecas, Deo duce in unum convenientes, » etc. De Matthæi vita et virtutibus fuse agit Petrus Venerabilis in libro tertio de Miraculis, cap. 3 sqq.

(104) Scripta ante annum 1128. Hunc et Humbertum

illos? (*Cantic. v, 3*) profecto indignarentur. Nunc autem divino aut succenseant, aut acquiescant iudicio, quo factum est ut etsi velim, non valeam proficisci.

2. Sed grandis, inquit, fuit causa, gravisque necessitas. Quærendus ergo fuerat qui grandibus definiendis fuisset idoneus. Si me talem putant, ego me talem non esse nequaquam puto, sed scio. Denique sive grandia sint, sive parva, ad quæ me ita perurgent ego causam non habeo. Quæro siquidem: Facilia sunt an difficilia, quæ ad perturbandum amicorum silentium tantopere imponere curatis amico? Si facilia, absque me possunt fieri; si difficilia, per me non possunt effici, nisi forte tantæstimor, cui grandia et impossibilia reserventur, tanquam ea ego possim, quæ nemo alius facere potest. Quod si ita est, Domine Deus meus, quomodo tuum de me solo frustratum est iudicium, ponens sub modio lucernam, quæ poterat lucere super candelabrum; et, ut apertius loquar, tentans me facere monachum, et volens abscondere in tabernaculo tuo in die malorum, hominem necessarium mundo, sine quo episcopi non possunt sua pertractare negotia? Sed et hoc mei mihi necessarii præstiterunt, ut nunc quoque videar loqui turbatus homini, cujus nunquam nisi sereaus et eum omni jucunditate soleo recordari. Vos tamen vobis (dico, pater) noveritis quia paratus sum, et non sum perturbatus, ut custodiam mandata vestra: Vestræ autem indulgentiæ erit parcere mihi, ubi parcedum decreveritis.

EPISTOLA XXII.

AD HUMBALDUM (104) LUGDUNENSEM ARCHIEPISCOPUM ET LEGATUM.

Causam episcopi Meldensis commendat.

Reverendissimo domino et patri suo HUMBALDO Lugdunensi archiepiscopo, Romanæ sedis legato, frater BERNARDUS Claræ-Vallis abbas, si quid potest peccatoris oratio.

Dominus episcopus Meldensis (105) cum accepit litteras vestras, forte tunc ad nos visitandi gratia veniebat. Cumque jam e domo nostra rescribere partum vocat Ordericus, et alias dicitur Humbaudus. Is ex archidiacono Æduensi primas Lugdunensis creatus, in legationis munere adjunctus est Petro Fontanensi cardinali, initio pontificatus Honorii II, non vero sub Callisto, ut habet Severtius in Historia Episcoporum Lugdunensium, ad coercendam in primis Pontii Cluniacensis nuper cœnobiarchæ insolentiam: quod et præstitum est apud ipsos, Pontio anathemate percusso, prout hæc omnia diligenter scribit Petrus Venerabilis in libro secundo de Miraculis, cap. 13. Unde hæc epistola scripta videtur non longe ab anno 1125, certe ante annum 1129, quo obitus Rainaldi, Humbaldi successoris (qui paucis diebus sedem Lugdunensem occupavit), constanter a Severtio reponitur.

(105) Nimirum Burchardus, non Manasses II ejus successor. Hoc enim exigit concursus temporis cum Humbaldo, defuncto (ut Vidimus) ante annum 1129; cum Burchardus ad annum 1133 supervixerit, utique post cruentam cædem Thomæ Sancti-Victoris Prioris, juxta quem sepultus commune habere meruit epitaphium, ut videre licet in Gallia Christiana et

raret, suis nostras tanquam vestri familiaris litteras jungere curavit, suo sperans negotio profuturas. Cui cum non possem negare quod vellet, id solum vestræ Reverentiæ familiariter breviterque intimandum putavi quia si adversus episcopum quærentem quæ sunt Jesu Christi, homines se ipsos amantes, et quæ sua sunt quærentes audieritis, hoc nec vestræ congruit dignitati, nec officio.

EPISTOLA XXIII.

AD ATTONEM (106) TRECENSEM EPISCOPUM.

Attonem episcopum, qui in morbo mortem cogitans, omnia sua distribuerat in pauperes, restitutum valetudini solatur, et laudat.

Pauperi episcopo pauper abbas, paupertatis consequi præmium, quod est regnum cælorum.

1. Laudarem vos, et jure laudarem, si non me revocaret illa sententia, *Neminem laudaveris in vita sua* (*Eccli. xi, 30*); siquidem rem laude dignam egistis: sed ei laus adscribenda est, a te acceptis et velle, et perficere quod merito laudaretur. Deum ergo per vos, et in vobis operantem glorificamus,

Severtio. Unde mendum irrepsisse liquet in Tabularium Sancti-Martini de Campis relatum a Chesnio in notis ad Abælardum, ubi Manasses II Sancto Martino ecclesiam de Choisiaco legitur concessisse anno 1125, quem pro anno 1135 mendose inductum testatur Historia ejusdem cœnobia a P. Marrier evulgata. Quæ quidem observatio etiam facile persuadet, episcopum Meldensem, cujus mentionem Bernardus facit statim ad initio epistolæ 42, ad Henricum Senonensem, non esse Manassem II, ut multi hactenus opinati sunt, sed ipsummet Burchardum. Hæc enim epistola scripta est ad Henricum recens ab aulico vivendi genere conversum, ut clare insinuat Bernardus tum his, tum aliis verbis: « Nuper autem, » inquit, « nobis a vestris partibus flare cœpit aura secundior. Rumoribus siquidem recentioribus nuntiata sunt de vobis solito latiora, » quod scilicet Carnotensis episcopi consiliis vitam in melius, instituisset, ut infra declarat. Atqui hanc præstulis Senonensis mutationem Honorii II tempore contigisse constat tum ex epist. 49, ad ipsum Honorium, cui Henricum maxime commendat adversus Ludovici Grossi infestationes; tum ex ipsarum causa infestationum, quam non aliam fuisse præter Henrici conversionem, disertis verbis ibidem asserit. « Qui ant, » inquit, « in habitu actuque sæculari honorati sunt sublimes, iudicati fideles, habitus familiares: modo inimici facti sunt digne suo sacerdotio conversantes, et per omnia honorificantes ministerium suum... Hinc et nunc domini Senonensis constantiam concutere et labefactare conatur, » etc.

(106) Scripta circa eundem annum. Attonem (alias, *Hatonem*) monachum fuisse Cluniacensem affirmant omnes: sed qui ante adeptum pontificatum, facile revincuntur ex Petri Venerabilis epistola 50, lib. 2: « Ubi est, » inquit, « devotio illa, ubi est affectus ille celo approprians, imo ipsum celum, ut jam videbatur, exsuperans, quo te mihi non dico in fratrem, sed, ut verbis tuis te familiariter arguam, in filium ac monachum devovisti? Ubi fides data, ubi tempus constitutum, ubi denominata dies, quando te mundum deserere, humilem et pauperem Jesum sequi sublimis adhuc et dives episcopus devovisti? » Idem habet libri quarti epistola 27: « Quod non dedit, » inquit, « amicitiae juventus, conferet saltem senectus. » Sed omnem omnino difficultatis umbram abigit epistola Petri Prioris... Joannis Evang. Senonensis ad eundem Attonem congratulatoria, quam

qui tantum ad hoc in vobis voluit glorificari, ut et vos redderet gloriosum. Qui nimirum cum sit mirabilis in majestate sua, etiam in sanctis suis gloriosus apparere dignatur, ne solus habeat gloriam. Ipse nempe licet sit sibi sufficiens ad omnem magnificentiam, quærit tamen gloriam et in sanctis, non ut augeat sibi, sed ut suis communicet. Novit autem qui sunt ejus: sed nobis non facile innotescunt, nisi cum ipse revelare dignabitur. Scimus sane de qualibus scriptum est: *In labore hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur* (*Psal. lxxii, 5*). Et quia vobis hæc ipsa sententia non congruat, nihilominus modo cognoscimus. Scriptum quoque est: *Quem diligit Dominus corripit, flagellat autem omnem filium quem recipit* (*Prov. iii, 12, et Hebr. xii, 6*). Flagellatum video et emendatum, et aliud suspicer quam unum esse ex filiis? Porro correctionis vestræ clarum satis insigne tenemus, ipsam nunc paupertatem vestram. Nobilis revera titulus paupertatis, quam ipse Deus ore commendans propheticò: *Ego sum, ait, vir videns paupertatem meam* (*Thren. iii, 1*).

publici juris fecit Severtius in Catalogo episcoporum Matisconensium, in Joceranno, § 4, cujus hic aliquot apices representare lubet:

« *Dilectissimo D. et patri suo venerando pontifici Hatoni capitulo B. Benedicti feliciter laurento, P. pusillus servus Christi, oblivisci populum suum et domum patris sui.* »

« Sacramentum unctionis tuæ transmigratio tua, venerande pater, non dissolvit: sed quo magis accedis ad Dominum, eo gemma tui meriti pulchrius elucescit. Lucerna quippe ne a ventis exsuffletur, a publico sublata melius in domo lucet; et navis quam tempestas in fluctibus agitabat, latibula cryptarum ingressa tua manet; et persona quæ mundi turbines evadens domum pacis ingreditur, jacturam aliorum respiciens de tranquillitate sua gratulatur. Recessus a mundo, sicut Paternitas tua novit, accessus est ad cœlestem thronum, et cathedra sponte derelicta majoris est dignitatis signum. Eapropter domos suas plures exierunt, et majori satis felici commercio lucrati sunt. Gregorius Nazianzenus sedi suæ renuntians, ruri vitam monachi egit. Justus Lugdunensis ad eremum Ægyptium declinavit. Wilfrannus Senonensis, Frisonum apostolus, monasterio Fontanellæ ad extremum se tradidit. Quia hi quidem meritis exigentibus sacris pulvinaribus corporaliter exhibentur: pontificale vero nomen sepultis etiam conservatur. Possem et alios hujusmodi adducere plures in medium: sed in omni verbo sufficere potest trium testimonium. Cæterum ad te, charissime pater stilum verto, tuæque felicitati totus congaudeo, quem Senonensis Ecclesia decanum et archidiaconum habuit, Trecassina sedes pontificem gloriosum obtinuit, Cluniacus civem sanctorum et domesticum Dei facit. »

Idem episcopus interfuit concilio Trecensi anno 1128, tum etiam Pisano anno 1134, in reditu capite sauciatus prope Tremulum Pontem Italiæ oppidum, captivusque abductus cum plerisque Galliarum præsulibus: de qua quidem injuria Petrus Cluniacensis missis litteris, nempe epistola 27 lib. 3, apud Innocentium expostulavit. Diu tamen supervixit, demum Cluniaci mortuus anno 1145, quarto kalendas septembris, ut notatur in Calendario cœnobia Arremarenensis. Vide Camusatium in Promptuario sacrarum antiquitatum Trecassinæ diœcesis, et Severtium in Catalogo Episcoporum Trecensium et Episcoporum Matisconensium.